

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

Розкрито методичні особливості застосування інтерактивних методів навчання, найбільш популярних у викладачів під час організації та проведення навчальних занять з майбутніми військовими психологами. Зазначено, що ситуація повномасштабного вторгнення росії на територію України вимагає від викладачів вищого військового навчального закладу в підготовці майбутніх психологів використання оптимальних шляхів їхньої військово-професійної підготовки, а саме, інтерактивних методів навчання. Зокрема, метод аналізу конкретної ситуації, який використовується за необхідності аналізу та професійної оцінки майбутнім військовим психологом складної життєвої ситуації військово-службовця. Застосування методу ділової гри, яка імітує професійну діяльність майбутніх військових психологів, дає можливість останнім відчувати себе активним діячем реальної військово-професійної ситуації. Зазначено, що застосування викладачем методу ділової гри в навчальному процесі сприяє передачі акумульованого багаторічного військово-психологічного досвіду майбутнім військовим психологам. Акцентовано увагу на тому, що в діловій грі актуалізується і знаходить своє поведінкове виявлення активна позиція майбутніх військових психологів. Описуючи особливості застосування "мозкового штурму" як інтерактивного методу навчання майбутніх військових психологів, наголошено на тому, що цей метод дозволяє здійснювати пошук нових шляхів вирішення військово-психологічних проблем за рахунок генерації нестандартних ідей. Цей інтерактивний метод навчання сприяє формуванню в майбутніх військових психологів впевненості у своїх професійних знаннях. Метод круглого столу спрямований на розвиток пізнавальної активності майбутніх військових психологів. Зазначено, що цей метод формує в майбутніх військових психологів здібності аргументовано відстоювати свою професійну точку зору.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, метод аналізу конкретної ситуації, метод ділової гри, метод "мозкового штурму", метод круглого столу, майбутні військові психологи.

Постановка проблеми. Викладацька спільнота України, розуміючи сучасні глибинні стрімкі соціально-економічні, політичні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, процеси інтеграції системи вищої освіти України в Європейський освітній простір, спостерігаючи високу конкуренцію на ринку праці серед випускників вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО), зосереджує свої зусилля на процесах оновлення професійної підготовки фахівців у ЗВО, акцентуючи увагу на формуванні професіоналів з яскраво вираженою потребою в досягненні успіху, набутті професійного досвіду, творчому самовираженні, самореалізації, здатних жити і працювати в умовах мінливого світу.

Повномасштабна війна росії в Україні окреслила нові завдання і в підготовці військових фахівців, у тому числі, майбутніх військових психологів. Останні повинні бути здатними розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері психології у військово-професійній діяльності, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів, і які характеризуються комплексністю та невизначеністю. Вирішуються такі завдання через активне застосування в навчальному процесі інтерактивних технологій і методів, що сприяє оновленню та трансформації процесу міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу вищого військового навчального закладу (ВВНЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні засади організації інтерактивного нав-

чання як інноваційного педагогічного явища розкрито в наукових працях О. Пометун, О. Пехоти, Є. Селевка [1]. Типи та форми інтерактивного навчання в системі початкової підготовки співробітників органів внутрішніх справ України розглянуто в роботі Н. Ткачової, В. Бесчастного, С. Гончарова [2]. Різноманітні аспекти використання інтерактивних методів у процесі підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах досліджено такими військовими педагогами, як: І. Біжан, М. Нецадим, В. Ягулов [3–5]. Проте проблема використання інтерактивних методів у підготовці майбутніх військових психологів ще не знайшла належного теоретико-методологічного висвітлення.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу спеціальної психологічної та педагогічної літератури з'ясувати особливості застосування інтерактивних методів навчання майбутніх військових психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження слід почати з визначення змісту поняття "інтерактивний". Цей термін має англійське коріння, походить від двох слів – "inter" – "взаємний" та "act" – "діяти". Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень (студент, курсант) відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [1].

Зауважимо, що специфікою діяльності військового психолога є його активна взаємодія з військово-

службовцем, який потребує психологічної допомоги. Будучи спеціальною формою організації пізнавальної діяльності курсантів, інтерактивне навчання має на меті конкретні та прогнозовані цілі, прагне створити комфортні умови опанування змісту майбутньої професійної діяльності. Саме в таких умовах майбутній військовий психолог усвідомлює свою успішність, інтелектуальну спроможність, а це робить процес навчання продуктивним та комфортним.

Формуванню специфічних військово-професійних знань, умінь та навичок і сприяють інтерактивні методи навчання. Зазначені методи використовують викладачі таких професійно-орієнтованих дисциплін, як: "Військова психологія", "Психологія травмуючих ситуацій", "Екстремальна психологія" тощо. Інтерактивні методи дозволяють здійснювати взаємодію у форматі викладач–курсант та курсант–курсант, курсант–викладач–курсант. Основною особливістю інтерактивних методів є те, що вони відбуваються у формі діалогу – бесіда, дискусія, розігрування ролей тощо. У цьому випадку роль викладача полягає у спрямуванні майбутніх військових психологів на досягнення мети заняття. Найбільш ефективності занять з використанням інтерактивних методів сприяє ґрунтовна підготовка як викладача, так і курсантів. Викладач розробляє кейсові завдання, виконання яких сприяє опануванню майбутніми військовими психологами нового навчального матеріалу та закріпленню раніше набутих знань, умінь та навичок. А курсанти, ознайомившись з темою та методом навчального заняття, готуються через розподіл ролей, підбір теоретичного матеріалу, який допоможе їм впевнено аргументувати їхню позицію тощо.

Викладач, організовуючи заняття з використанням інтерактивних методів навчання, прагне викликати та розвинути зацікавленість навчальною дисципліною. Адже інтерактивна взаємодія під час заняття сприяє більш глибокому та повному засвоєнню майбутніми військовими психологами навчального матеріалу, формуванню навичок самостійного пошуку шляхів вирішення поставленого навчального завдання, оптимізує взаємодію між майбутніми військовими психологами та викладачем, а також сприяє формуванню навичок роботи в команді. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку толерантності щодо погляду опонента та мають на меті сформувати в майбутніх військових психологів повагу до свободи слова та запал у відстоюванні особистої професійної точки зору.

Найбільш популярними серед викладачів ВВНЗ і майбутніх військових психологів є такі інтерактивні методи навчання, як: *аналіз конкретної ситуації, ділова гра, мозковий штурм, круглий стіл*. Коротко охарактеризуємо їх.

Аналіз конкретної ситуації як інтерактивний метод навчання використовується викладачем на заняттях у підготовці майбутніх військових психологів тоді, коли є необхідність проаналізувати складні ситуації професійної діяльності військового психолога. Це можуть бути найрізноманітніші життєві ситуації, у яких може опинитися військовослужбовець під час виконання ним завдань за призначенням. Приклади дає саме життя: загибель побратима в бою, втрата сім'ї під час бомбардувань, втрата здоров'я, каліцтво, звільнення з полону, думки про самогубство тощо. У цьому випадку курсанти під керівництвом викладача аналізують запропоновані ситуації та здійснюють пошук оптимальних рішень.

З методичної точки зору заняття, на якому основним методом є аналіз конкретної ситуації, має бути побудо-

ване таким чином, щоб до обговорення проблемної ситуації були залучені всі майбутні військові психологи, які присутні на занятті. Колективна діяльність майбутніх військових психологів у процесі навчання дозволяє кожному робити свій індивідуальний внесок у загальну справу і при цьому вільно висловлювати свої думки, здійснювати обмін практичними навичками. Усе це можливе тоді, коли і викладач, і майбутні військові психологи доклали зусиль для формування атмосфери взаєморозуміння та взаємопідтримки.

Наступним інтерактивним методом навчання, і не менш популярним, є **ділова гра**. Вона представляє собою імітацію професійної діяльності. Ділова гра має ряд характерних ознак, тобто як інтерактивний метод навчання вона має певну проблему, мету, завдання. Учасники гри повинні пам'ятати про обмеження у часі. Викладач заздалегідь повідомляє майбутніх психологів про гру, адже учасники ділової гри повинні визначитись з ролями, які вони будуть розігрувати. Варто зазначити, що учасники ділової гри повинні також бути ознайомлені і з проблемними ситуаціями, у яких вони повинні виконати свої ролі – проаналізувати ситуацію, сформувати самостійне рішення. Зауважимо, що, обираючи метод ділової гри для проведення заняття з майбутніми психологами, викладач повинен пам'ятати, що на шляху реалізації навчального завдання можуть виникнути певні перешкоди (напр., перенесення особистого досвіду на вирішення проблеми військовослужбовця, який звернувся за психологічною допомогою). Викладач повинен пам'ятати і про стимулювання активності курсантів та об'єктивність оцінки результатів гри. Завершувати заняття, на якому була проведена ділова гра, варто детальним аналізом дій кожного учасника [6].

Також треба зазначити, що гра є своєрідним механізмом акумуляції і передачі людиною набутого досвіду. У грі актуалізується, знаходить своє поведінкове виявлення активна позиція її учасників. Гра як метод побудови навчального процесу з метою освоєння соціальної реальності містить такі компоненти: ігрові ролі та їхнє прийняття, побудова за визначеними правилами ігрової дії, моделювання ігрового процесу та емоційного напруження (технологія гри). Головним компонентом гри виступає роль і її прийняття. Прийняття ролі здійснюється на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Вони реалізуються через присвоєння зовнішніх рис і норм поведінки, а також задач, притаманних ролі, її виконання. Зауважимо, що в діловій грі поєднуються два різних принципи навчання: принцип моделювання майбутньої військово-професійної діяльності і принцип проблемності. У діловій грі процес вирішення задачі є пошуковим, дослідницьким [6].

Як ми зазначали, одним із популярних інтерактивних методів навчання майбутніх військових психологів є метод **"мозкового штурму"**. У деяких теоретичних та методичних джерелах педагогічного характеру цей метод називається *брейнстормінг*. На заняттях з використанням методу "мозкового штурму" відбувається пошук нових шляхів вирішення військово-психологічних проблем за короткий термін часу. Під час такого пошуку вітаються будь-які нестандартні ідеї, що сприяє формуванню в майбутніх військових психологів впевненості у своїх професійних знаннях та самозадоволення від знайдених рішень. Проблематика таких занять найрізноманітніша: прийоми та методи, які допоможуть військовослужбовцям подолати паніку та страх під час першого бою, особистісні ресурси, які мобілізують психіку військовослужбовця на виконання поставлених бойових завдань.

Основною умовою застосування "мозкового штурму" на заняттях з підготовки майбутніх військових психологів є відсутність критики будь-яких чужих ідей. Основним завданням такого заняття є якомога більша кількість різноманітних за змістом ідей, які допоможуть вирішити проблемну ситуацію. Метою "мозкового штурму" є пошук нових ідей, синтез кращих рішень, а також пошук широкого спектра напрямів рішення професійних військово-психологічних проблем [1].

Ще одним із популярних інтерактивних методів навчання у вищій військовій школі є метод **круглого столу**. Цей метод спрямований на розвиток пізнавальної активності майбутніх військових психологів. Головною метою проведення круглого столу є формування в майбутніх військових психологів здібності аргументовано висловлювати свої думки, свою позицію, обґрунтовувати запропоновані ними рішення та відстоювати свої переконання. За таких умов відбувається закріплення отриманої раніше інформації, а також пошук рішення проблемних питань [5].

При використанні методу круглого столу на заняттях з майбутніми військовими психологами варто пам'ятати, що під час круглого столу можуть обговорюватись декілька проблемних питань із запропонованої теми. Учасникам круглого столу, майбутнім військовим психологам під час демонстрації своїх думок та поглядів доцільно використовувати наочний матеріал – схеми, презентації, відеофільми, фотодокументи тощо. Тематика круглого столу повідомляється викладачем заздалегідь, а тому в майбутніх військових психологів є можливість відповідально підготуватись до доповіді, створити презентацію, знайти підкріплюючі докази та аргументи.

Під час підготовки та проведення заняття методом "круглий стіл" викладачу рекомендовано геометрично розташувати меблі в аудиторії у формі кола, овалу або прямокутника, тоді спілкування відбувається "віч-на-віч". Викладач може зайняти місце в колі як рівноправний учасник [5]. Зазвичай заняття з використанням методу круглого столу проводиться таким чином: викладач заздалегідь формулює питання, обговорення яких дозволить різнобічно розглянути їхню проблематику. Навчальну групу доцільно поділити на підгрупи за кількістю проблемних питань. Для найбільш повного висвітлення специфічних питань можуть бути запрошені спеціалісти за напрямами питань, які будуть розглядатися на занятті. Під час заняття відповіді на питання заслуховуються в послідовності, яку визначає викладач [5].

Також треба звернути увагу і на той факт, що ефективність використання інтерактивних методів навчання в підготовці майбутніх військових психологів залежить від урахування викладачем деяких закономірностей. *По-перше*, це мотивація навчальної діяльності майбутніх військових психологів. В останніх має бути сформоване бажання навчатись, опанувати майбутню військову професію, бажання допомагати тим, хто потрапив у складну життєву ситуацію і сам не може з нею впоратись. *По-друге*, викладач повинен поступово вводити інтерактивні методи в навчальний процес, адже методикою активного спілкування повинен володіти не лише викладач, а й курсант. *По-третє*, викладач повинен пам'ятати, що інтерактивні методи навчання не призначені для оволодіння базовими теоретичними знаннями. Адже за відсутності в майбутніх військових психологів базових знань інтерактивні методи втрачають свій сенс. Для цього існують традиційні методи – лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, де майбутні військові психологи використовують підручники, довідкові джерела тощо. *По-четверте*, слід пам'ятати, що одноразове викорис-

тання ділової гри, "мозкового штурму", круглого столу не сформує уміння аналізувати проблеми, знаходити та виділяти їхню сутність, будувати алгоритм розв'язання, працювати колективно, аргументувати власну позицію, приймати рішення та виконувати їх. Тому рекомендовано нарощувати інтенсивність і складність використання інтерактивних методів у підготовці майбутніх військових психологів. *По-п'яте*, це принцип актуальності знань та зв'язку їх із сучасним життям країни та світу. Зацікавленість навчальним процесом, майбутньою військово-професійною діяльністю можлива лише за умови побудови навчального процесу на сучасних знаннях, на використанні прикладів, ситуацій та проблем, які актуальні сьогодні і ще не ввійшли до підручників. *По-шосте*, викладач повинен бути мотивований до використання інтерактивних методів навчання, він повинен майстерно володіти методикою проведення занять з використанням інтерактивних методів навчання. Адже саме від цього залежить якість професійної підготовки майбутніх військових психологів. *По-сьоме*, наявність партнерських відносин між викладачем та курсантом – майбутнім військовим психологом, відсутність авторитарного нав'язування з боку викладача своєї думки. І насамкінець, інтерактивні методи мають використовуватись у комплексі з іншими методами формування знань та активною самостійною роботою майбутніх військових психологів з оволодіння професійними знаннями [7].

Також слід зазначити, що сьогодні ми є свідками високодинамічних процесів науково-технічного прогресу, який знаходить своє відображення в обсязі інформації, яку повідомляє викладач майбутнім військовим психологам. Відомо, що інформація поступово втрачає свою новизну, а на зміну їй приходять оновлені знання. Це стосується і знань з військової психології. Ще 20-30 років тому військові психологи погано уявляли собі, яку саме треба надавати психологічну допомогу військовослужбовцям, які переживають гострий стрес, посттравматичний стресовий розлад. Поступово залишається в минулому і процес навчання, який орієнтований на запам'ятовування навчального матеріалу. У зв'язку із цим актуалізується проблема формування в майбутніх військових психологів таких якостей мислення, які б дозволили їх самостійно шукати та засвоювати нову професійно-орієнтовану інформацію. А це, у свою чергу, детермінує пошук нових оптимальних методів формування таких навичок у майбутніх військових психологів. Роль викладача у цій ситуації полягає в тому, щоб спрямувати, вказати шлях, підвести висновок здійсненої роботи, обговорити помилки, але не давати знання в готовому вигляді.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що вдалось розглянути лише невелику частину інтерактивних методів навчання, які застосовуються в навчальному процесі з майбутніми військовими психологами. Сучасна військово-педагогічна наука має достатньо великий арсенал таких інтерактивних методів, як: тренінги, case-study (аналіз конкретних практичних ситуацій, метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом розв'язання конкретних задач-ситуацій), дебати, фокус-групи. Саме особливостям застосування таких інтерактивних технологій будуть присвячені наші подальші публікації.

Список використаних джерел

1. Пометун О.І., Пирожено Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О.І. Пометун. Київ : вид-во А.С.К., 2004. 192 с.
2. Ткачова Н.О. Загальнометодичні основи викладання в системі початкової підготовки співробітників органів внутрішніх справ України : навч.-метод. посіб. Донецьк : ДЮІ, 2006. 120 с.

3. Біжан І.В. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі : підручник. Харків : ХВУ, 2001. 410 с.
4. Нещадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2003. 852 с.
5. Ягупов В.В. Військова дидактика : навч. посіб. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2000. 400 с.
6. Носаченко І.М. Диференційований підхід до навчання учнів за допомогою ігрових методів : наук.-метод. зб. / відповід. ред. Н.Г. Нічкало. Київ : НДІ педагогіки, 1992. 174 с.
7. Стівник Н.М., Андріяшук О.Р. Використання інтерактивних методів навчання у вищій школі // Інноваційна педагогіка. Причорномор. н.-д. ін-т екон. та інновацій. Одеса : ПНДІЕІ, 2020. Вип. 20, т. 3. С. 43–46.

References

1. Pometun, O.I.; Pirozhenko, L.V. (2004). A modern lesson. Interactive learning technologies: science and method. manual / edited by O. I. Pometun. Kyiv: Publishing house A.S.K. 192 p. [In Ukrainian]
2. Tkacheva, N.O. (2006) General methodological basics of teaching in the system of initial training of employees of the internal affairs bodies of

Ukraine: educational and methodological manual. Donetsk: DUI. 120 p. [In Ukrainian]

3. Bizhan, I.V. (2001) Organization of the educational process, methodical and scientific work in the higher military school: textbook. Kharkiv: KhVU. 410 p. [In Ukrainian]
4. Neshchadym, M.I. (2003) Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph. Kyiv: Kyiv University Publishing and Printing Center. 852 p. [In Ukrainian]
5. Yagupov, V.V. (2000) Military didactics: a study guide. Kyiv: Kyiv University Publishing and Printing Center. 400 p. [In Ukrainian]
6. Nosachenko, I.M. (1992) Differentiated approach to teaching students using game methods: Scientific method. coll. /Answer. ed. Nichkalo N.G. Kyiv: Research Institute of Pedagogy. 174 p. [In Ukrainian]
7. Stovnyk, N.M.; Andriyashuk, O.R. (2020) Use of interactive learning methods in higher education. *Innovative pedagogy: Scientific Journal*. Black Sea Research Institute of Economics and Innovation. Odessa: PNDIEI, Issue 20, vol. 3. pp. 43–46. [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії 04.11.22

O. Kozhedub, PhD in Sociology, Sci., Assoc. Prof.

kozhdub2000@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-7332-1727,

O. Sokolina, PhD in Philosophy

olha.sokolina@knu.ua

ORCID ID 0000-0003-0566-8467,

M. Syrytsya, Lecturer

Msirica@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-2199-2110,

K. Kalyshenko, Lecturer

psy.kalyshenko@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-4910-1702

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF USING INTERACTIVE TEACHING METHODS IN TRAINING OF FUTURE MILITARY PSYCHOLOGISTS

The authors of the article reveal the methodological features of the use of interactive teaching methods, which are the most popular among teachers when organizing and conducting training sessions with future military psychologists. The article states that the situation of a full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine requires the teachers of a higher military educational institution to use optimal ways of their military-professional training during training of future psychologists. These are the ways of interactive teaching methods. Thus, the method of analyzing a specific situation is used in cases where it is necessary to analyze and professionally assess the difficult life situation of a serviceman by future military psychologist. Application of the business game method, which simulates the professional activity of future military psychologists, gives the latter the opportunity to feel like an active actor in a real military-professional situation. The article states that the teacher's use of the business game method in the educational process contributes to the transfer of accumulated long-term military psychological experience for future military psychologists. The authors draw the readers' attention to the fact that the active position of future military psychologists is actualized and reveals its behavioral manifestation in the business game. Describing the features of the use of "brainstorming" as an interactive method of training future military psychologists, the authors emphasize that this method allows the search for new ways of solving military psychological problems through the generation of non-standard ideas. The author's team emphasizes that "brainstorming" as an interactive learning method, contributes to the formation of future military psychologists' confidence in their professional knowledge. The round table method is aimed at developing the cognitive activity of future military psychologists. It is stated, that this method forms in future military psychologists the ability to argue their professional point of view.

Keywords: *interactive teaching methods, case studies method, method of business game, method of "brainstorming", round table method, future military psychologists.*